

Fraseologia col·loquial? Ara ve quan el maten!

Òscar Bladas (Belfast)

■ 1 Introducció: una categoria incòmoda

Els refranys, les locucions i les frases fetes són tres categories clàssiques dins el camp de la lexicografia catalana a l'hora de classificar expressions més o menys fixades i més o menys idiomàtiques. Si mirem les entrades d'aquestes tres categories en un diccionari no especialitzat com el *GDLC*, hi trobarem les definicions següents:

- a) Refrany: “Frase sentenciosa divulgada; proverbi”, “Màxima o sentència moral i didàctica, de caire erudit o popular”;
- b) Locució: “Combinació fixa de dos o més mots, units sovint per una sintaxi particular, amb sentit unitari i familiar a una comunitat lingüística. Ex.: locucions substantives (*cop d'ull, punt d'honor*), adjectives (*fet un mar de llàgrimes, [ésser] de mira'm i no em toquis*), verbals (*fer forrolla, fer denteta, anar de tort*), adverbials (*a corre-cuita, a entrada de fosc*), conjuntives (*posat que, per tal com, malgrat que*), prepositives (*a despit de, gràcies a, en virtut de*), etc.”;
- c) Frase feta: “Expressió d'ús corrent en la llengua, especialment quan el seu significat no pot ésser deduït del dels seus components”.

La definició de *refrany* se centra en el propòsit moral, didàctic, d'aquest tipus d'expressions. La definició de *locució* es basa en la noció d'unitat (“mots, units”, “sentit unitari”), que serveix per distingir diversos tipus de locucions. I, finalment, la definició de *frase feta* té com a fonament la no-composicionalitat de l'expressió, és a dir, la dificultat de deduir-ne el significat o la funció pragmàtica a partir dels seus components.

Clarament, les dues primeres categories serveixen per classificar i caracteritzar expressions com ara *Pel maig, cada dia un raig* (refrany) i *ser bufar i fer ampolles* (locució verbal). Tanmateix, hi ha un bon grapat d'expressions típiques de la llengua col·loquial que no semblen encaixar en cap d'aquestes dues categories i que sovint són classificades simplement com a “frases fetes” o fins i tot com a “expressions”. Vegeu, per exemple, l'expressió

d'advertència o avís *Ara ve quan el maten* utilitzada en un context com el següent:

- (1) [A i B han de trobar lloc per aparcar en una zona on és difícil trobar aparcament]
 A: *Ara ve quan el maten!*
 B: Sí, no cal que ho diguis. Mitja hora per aparcar.

D'entrada, *Ara ve quan el maten* no és cap refrany, ja que no té un component didàctic o moral. Més aviat s'utilitza per advertir d'una situació que es preveu complicada. A més, tampoc no es pot considerar una locució, perquè correspon a una oració i no pas a un verb, un nom o alguna de les categories esmentades en la definició de més amunt. Com podem, doncs, classificar i caracteritzar aquest tipus d'expressions?

Des d'un punt de vista teòric, la qüestió encara no està resolta. Tal com demostra la gran quantitat de classificacions i definicions que trobem en els estudis especialitzats, expressions com *Ara ve quan el maten* esdevenen formes incòmodes, difícils d'encabir en una categoria o una altra. Dins la tradició hispànica, per exemple, *Ara ve quan el maten* es podria classificar com el que diversos autors anomenen *enunciats fraseològics* (vg. Zuluaga, 1980; Corpas, 1996; Ruiz Gurillo, 1998), que inclouen, entre d'altres, expressions que s'utilitzen recurrentment en una mateixa situació comunicativa. Tanmateix, no és gens clar a quina subcategoria d'enunciat fraseològic pertanyeria concretament, ja que sovint és difícil d'establir els límits entre una categoria o una altra. Per exemple, Corpas (1996) distingeix dos grans tipus d'enunciats fraseològics, això és, les parèmies, que presenten autonomia textual i un significat referencial, i les fórmules rutinàries, que no tenen autonomia textual i desenvolupen funcions discursives o psico-socials (és a dir, expressen els sentiments del parlant i alhora serveixen per construir la conversa). *Ara ve quan el maten*, però, és difícil d'encabir en una categoria o una altra: d'una banda, no és una parèmia en el sentit més tradicional, però té autonomia textual (*Ara ve quan el maten* pot ocórrer com a enunciat independent en la conversa), i, d'altra banda, té una funció comissiva (la d'advertència) i alhora un fort component expressiu (normalment connota pessimisme). Per tant, es pot dir que comparteix trets de més d'una categoria.

En la tradició anglosaxona, i més concretament en l'àmbit del que s'ha anomenat *llenguatge formulari* (Wray, 2002), *Ara ve quan el maten* es podria classificar com a *idiom* (vg. a sota la classificació proposada per van Lancker (1987) [Wray, 2002: 64]), ja que resulta gairebé impossible deduir-ne la fun-

ció pragmàtica. Alhora, però, és una expressió molt diferent d'*idioms* com *pesar figures* o *ser bufar i fer ampolles* i més aviat s'hauria d'incloure en la categoria de *conventional speech* al costat d'enunciats com ara *Ja hi tornem a ser* o *Ja ho pots ben dir*.

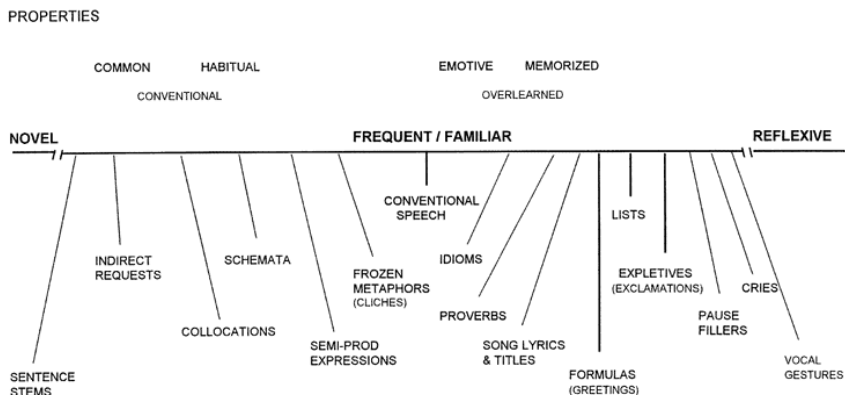

Fig. 1. Classificació del llenguatge formulari proposada per van Lancker (1987: 56) (*apud* Wray, 2002: 64).

En aquest article expressions com *Ara ve quan el maten* seran anomenades *rutines de parla*, terme proposat per Payrató (1988) a partir de la definició, ja clàssica, de *conversational routines* de Coulmas (1981). Aquest darrer autor defineix les rutines de parla com a “expressions altament convencionalitzades l’ús de les quals ha quedat associat a situacions comunicatives més o menys estàndards” (1981: 2–3), és a dir, com a formes més o menys fixades, i més o menys idiomàtiques, que s'utilitzen recurrentment en una mateixa situació comunicativa i que s'han acabat associant a aquesta mateixa situació comunicativa. *Ara ve quan el maten* n'és un bon exemple. Aquesta expressió s'usa habitualment en contextos en què es preveuen dificultats, com a (1), i no, posem per cas, per indicar que s'acosta el final d'una pel·lícula (per exemple, el final d'un *western*, en què les convencions del gènere demanen un duel a mort) o el final d'una cursa de braus, que normalment acaba amb la mort de l'animal.

En resum, independentment de la tradició en què s'emmarquen, termes com *enunciats fraseològics*, *fórmules rutinàries* o *rutines de parla*, entre d'altres (vg. Wray, 2002), evidencien la necessitat de caracteritzar un bon grapat d'expressions difícils d'encabir en les classificacions més clàssiques. Són formes

que, com les locucions i els refranys, estan fixades i poden ser idiomàtiques, però que, a més, estan lligades a una situació comunicativa prototípica en què desenvolupen una funció pragmàtica ben definida i ben coneguda pels parlants.¹ Es tracta, en definitiva, d'unes formes que desdibuixen els límits entre la fraseologia i la pragmàtica.

■ 2 L'associació a una funció pragmàtica: un problema teòric

Malgrat l'interès creixent en el llenguatge formulari en els darrers anys (vg. Wray, 2013), encara no s'ha explicat, des d'un punt de vista teòric, què vol dir que una rutina de parla està *ligada* o *associada* a una situació comunicativa determinada i per què no es pot fer servir en altres situacions comunicatives amb altres funcions pragmàtiques. Compareu, per exemple, *Ara ve quan el maten*, que se sol emprar amb una funció pragmàtica molt concreta en una situació comunicativa també molt concreta, vg. (1), amb la locució verbal *ser bufar i fer ampolles*, que es pot utilitzar en situacions comunicatives diferents amb funcions ben diferents: per exemple, per predir el futur, com a (2), o per descriure un fet passat, com a (3).

- (2) [Parlant sobre les dificultats de trobar un bon paleta per fer reformes a casa]
 —Ja en trobarem algun. No t'amoïnis. Faré unes trucades i *serà bufar i fer ampolles*
 —Ui, ho veus molt fàcil, tu!
- (3) [Parlant sobre unes reformes a casa]
 Al final no va ser tan complicat com ens pensàvem. En realitat, *va ser bufar i fer ampolles*

De fet, totes dues expressions estan fixades (cf. **bufar i fer gots*, **Ara ve quan la maten*) i són altament idiomàtiques, però rarament trobem *Ara ve quan el maten* amb una funció pragmàtica que no sigui comissiva, vg. (1). Per exemple, és difícil trobar *Ara ve quan el maten* descrivint un fet ja passat, com a (4) (vg. també 3):

- (4) [A i B comenten amb C les dificultats d'aparcar]
Després ha vingut quan el mataven i hem deixat el cotxe fora el poble

1 Precisament els parlants sovint descriuen aquest tipus d'expressions a partir de l'ús que se'n fa: "Sí, això es diu quan...".

Què explica que una locució verbal com *ser bufar i fer ampolles* no estigui associada a una funció pragmàtica concreta i, en canvi, *Ara ve quan el maten* difícilment es pugui dissociar d'una funció d'advertència? Què vol dir que una forma “està associada” a la funció X en un context comunicatiu Y? Pocs autors han abordat el tema amb un cert deteniment, tot i ser fonamental per definir les rutines de parla i distingir-les d'altres formes fraseològiques. L'excepció més rellevant és Kecskés (2002, 2010), que, seguint el Model Dinàmic del Significat, argumenta que expressions com la forma anglesa *Welcome aboard* desenvolupen una funció o una altra segons el pes dels seus significats potencials (en aquest cas, el significat literal de benvinguda en un vaixell i el significat de benvinguda en un nou lloc de treball) en una situació comunicativa concreta. Tanmateix, la proposta de Kecskés no explicaria per què un enunciat com (4) no és possible si tenim en compte que el significat no literal de l'expressió (el de previsió de dificultats) també és rellevant en un context com el que es proposa a (4).

En aquest article s'argumentarà que l'associació de les rutines de parla a una funció pragmàtica prototípica, en una situació comunicativa també prototípica, és deguda, almenys en part, a un procés de subjectivització tal com és definit per Traugott i Dasher (2002) i Traugott (2010) en el marc de la Teoria de la Gramaticalització. Més concretament, es vol demostrar que la diferència entre una locució verbal com *ser bufar i fer ampolles* i una rutina de parla com *Ara ve quan el maten* és que la primera no ha patit cap procés de subjectivització, mentre que la segona, sí. Això explicaria per què la locució verbal pot, en principi, ocórrer en un nombre indeterminat de situacions comunicatives i desenvolupar una gran varietat de funcions pragmàtiques, mentre que la rutina de parla es veu molt més restringida pel que fa als seus usos pragmàtics.

■ 3 Rutines de parla i subjectivització

Traugott i Dasher (2002) i Traugott (2010) defineixen la subjectivització com un canvi semàntic que es dona de manera gradual i que pot afectar qualsevol element lingüístic, des d'un morfema fins a una oració sencera. L'efecte principal d'un procés de subjectivització és que el significat semàntic d'un element lingüístic incorpora la perspectiva subjectiva del parlant, fet que acaba modificant el contingut proposicional, i fins i tot l'ús, d'aquest mateix element. Un exemple clàssic seria el procés de subjectivització experimentat pel marcador discursiu *vull dir*. Com a reformulador –vegeu-ne un exemple a (5)–, aquesta forma té poc a veure amb la cons-

trucció lliure *Voler dir que...*, d'on prové. D'entrada, el seu contingut proposicional (literalment, 'voler dir X') ha estat substituït per un significat funcional, això és, la reformulació d'un enunciat. Des d'un punt de vista sintàctic, a més, ja no es pot considerar una construcció lliure, ja que ha perdut bona part de les seves característiques formals. Per exemple, no admet un pronom subjecte (cf. **jo vull dir*) o un complement adverbial (cf. **vull dir breument*).

- (5) [VIE explica a uns parents unes vacances a la Provença]
 VIE: Oh, n'hi han molts de castells eh [a la Provença]. *Vull dir* n'hem mi-, n'hem n'hem mirats... Ai, n'hem anat a visitar... Què n'hem visitat? Potser deu?

(Adaptat de Payrató i Alturo, 2002: Conversa 10)

I, finalment, ha esdevingut una forma altament subjectiva en comparació amb la construcció lliure *Voler dir que...* Com a marcadors discursius, *vull dir* únicament es fa servir per reformular un enunciat produït pel mateix parlant i no per reformular un enunciat produït per una tercera persona. Compareu, per exemple, (6a) amb (6b), dos enunciats que podrien aparèixer, per exemple, en una conversa entre amics sobre una pel·lícula que s'acaba d'estrenar. A (6a) el parlant utilitza *vull dir* per reformular la valoració que fa ell mateix sobre la pel·lícula que ha vist. A (6b), en canvi, l'ús de *vull dir* en relació amb una tercera persona (en aquest cas un amic o una amiga) té com a resultat un enunciat estrany, inacceptable, des d'un punt de vista pragmàtic. De fet, si es vol reformular el que ha dit un altre parlant, se sol fer servir la construcció lliure *Voler dir que...* o alguna variant d'aquesta forma, cf. (6c).

- (6a) La pel·li no està malament... *Vull dir*, no és cap meravella, però és entretinguda
 (6b) Ell diu que la pel·li no està malament... **Vol dir*, no és cap meravella, però és entretinguda
 (6c) Ell el que *vol dir* és que la pel·li és entretinguda

El que demostren aquests exemples és que *vull dir* només es pot utilitzar en relació amb el que diu el mateix parlant i no pas en relació amb el que diu una tercera persona. *Vull dir*, doncs, ha esdevingut una forma altament subjectiva, perquè només pot reformular un enunciat produït pel parlant i

no per algú altre.² Dit altrament, *vull dir* hauria experimentat un procés de subjectivització pel qual hauria deixat d'ésser una construcció lliure per esdevenir un marcador discursiu que només es pot emprar en relació amb el que enuncia el parlant, i des de la perspectiva del parlant. Serveix per reformular, però no qualsevol enunciat, sinó tan sols aquells produïts pel parlant.

Cal remarcar que tot procés de subjectivització afecta no només el contingut proposicional d'una forma, sinó també tots aquells elements morfològics i lèxics que situen aquesta mateixa forma en un lloc i en un temps concrets en relació amb el moment de la parla, és a dir, que la contextualitzen respecte al moment d'enunciació. En català aquests elements són, principalment, els pronoms, la *dixi* i la morfologia verbal. Tornant a l'exemple de *vull dir*, ja hem vist a (6) que, com a marcador discursiu, només admet la primera persona del present d'indicatiu i no, per exemple, la tercera persona del present d'indicatiu. Això s'explicaria, segons la teoria de la subjectivització, perquè *vull dir* només pot reformular enunciats produïts pel parlant en el present, i no, per exemple, enunciats produïts pel parlant, o per una tercera, en el passat. Vegeu a (7a) que un enunciat semblant a (6b), però en primera persona i en passat, tampoc no és acceptable. En canvi, la construcció lliure *Voler dir que...* no presenta cap impediment a l'hora de modificar la seva morfologia verbal.

(7a) Li vaig dir que la pel·li no està malament... **Volia dir*, no és cap meravella, però és entretinguda

(7b) Ell *volia dir que* la pel·lícula no és gran cosa però que és entretinguda

Per tant, tot procés de subjectivització comporta dos grans tipus de canvis. En primer lloc, el contingut proposicional de l'expressió es veu modificat per l'ús que fa el parlant d'aquesta mateixa expressió. Dit altrament, el seu contingut semàntic es veu alterat, a vegades considerablement, pel seu ús pragmàtic. I, en segon lloc, una expressió que ha iniciat un procés de subjectivització també veu afectades les seves característiques sintàctiques i morfològiques, ja que queden supeditades, en diversos graus, a la perspectiva del parlant.

La pregunta que sorgeix immediatament respecte al tema que aquí tractem és fins a quin punt la teoria de la subjectivització serveix per caracteritzar les rutines de parla i distingir-les d'altres formes fraseològi-

2 Vg. una anàlisi semblant en relació amb la forma anglesa *I mean* a Brinton (2007).

ques. Novament, la comparació entre la rutina de parla *Ara ve quan el maten* i la locució verbal *ser bufar i fer ampolles* pot ser reveladora. Com ja hem vist més amunt, totes dues expressions són altament idiomàtiques i estan fixades des d'un punt de vista lèxic i sintàctic (vg. 2). Ara bé, sembla que només la rutina de parla presenta restriccions importants a l'hora d'aparèixer en contextos objectius, és a dir, allunyats de la subjectivitat del parlant. Si comparem els exemples (3) i (4), aquí repetits com a (8) i (9) respectivament, veurem que l'única forma que es fa *estranya* en un context passat i en tercera persona –i, doncs, clarament objectiu– és *Ara ve quan el maten*.

- (8) [Parlant sobre unes reformes a casa]
Al final no va ser tan complicat com ens pensàvem. En realitat, *va ser bufar i fer ampolles*
- (9) [A i B comenten amb C les dificultats d'aparcar]
Després ha vingut quan el mataven i hem deixat el cotxe fora el poble

Aquesta mena de restriccions no es poden explicar simplement dient que la rutina de parla no és rellevant en el context pragmàtic en què apareix. A (9), per exemple, la rutina de parla es fa servir en un context en què es parla de les dificultats d'aparcar i el parlant explica que, en un moment del passat, preveient alguns problemes, va decidir deixar el cotxe i continuar a peu. L'expressió *Ara ve quan el maten*, doncs, és del tot rellevant en un context hipotètic com aquest, però la realitat és que poques vegades es fa servir en passat per referir-se a una situació ja passada. De fet, no sembla impossible trobar-la en passat, però a la pràctica és molt poc freqüent.

Així, si fem una petita cerca amb Google en blogs escrits en català entre l'1 de novembre del 2009 i l'1 de novembre del 2014, no trobarem com a resultat cap forma en passat com *Llavors venia quan el mataven* o *Després va venir quan el van matar*. Totes les ocurrences que apareixen, sense excepció, estan en present (*Ara ve quan el maten*). Vegeu-ne dos exemples a (10). Això no només demostra que l'expressió està fixada des d'un punt de vista morfològic, sinó sobretot que rarament apareix en enunciats objectius.

- (10a) Fins aquí la part fàcil; *ara ve quan el maten*. Un cop emplenat el PDF descarregat des de la pàgina corresponent, cal signar-lo amb un certificat digital. Jo he utilitzat el de la FNMT; tinc l'idCat caducat (em van avisar molt amablement quan ja era massa tard)... (del *Blog personal del Tomás Mallafre*)

(10b) ...fins obtenir una barreja ben fina. La deixem reposar un parell d'hores dins la nevera. *Ara be [sic] quan el maten...* omplim la màniga pastissera, ai, ai, ai... i decorem amb més o menys traça les magdalenes (del blog de cuina *Mercè a la cuina*)

En canvi, fent la mateixa cerca amb Google, no costa gaire trobar la locució verbal *ser bufar i fer ampolles* en enunciats més objectius. Com es mostra a (11), és fàcil trobar ocurrences en present (11a) i en passat (11b–c), en què la locució verbal té una funció descriptiva.

- (11a) Encara que no us ho cregueu, el més difícil d'aquesta tècnica és decidir quin motiu fem i si aquest motiu el fem en positiu o negatiu, un cop decidit això *és bufar i fer ampolles*. (del blog de manualitats *noemto-quisiesagulles*)
- (11b) Un cop vaig tenir aquesta informació, escriure el relat *va ser bufar i fer ampolles*. (del blog personal *Shaudin Melgar-Foraster*)
- (11c) El rodatge no *va ser un bufar i fer ampolles* ja que va rebre la mossegada d'una mamba negra (*Dendroaspis polylepis*) al tou de la cama. L'experiència potser s'ho val... (del blog de veterinària *Quiro News*)

Aquestes diferències morfològiques entre *Ara ve quan el maten* i *ser bufar i fer ampolles* impliquen diferències importants entre els dos tipus d'expressions. Les locucions verbals com *ser bufar i fer ampolles* són idiomàtiques i estan lèxicament fixades, però poden variar la seva morfologia per adaptar-se a la perspectiva, més objectiva o més subjectiva, del parlant en una situació comunicativa concreta. Des d'un punt de vista pragmàtic, doncs, no han iniciat un procés de subjectivització que els impedeixi ocórrer en enunciats més aviat objectius. Les rutines de parla com *Ara ve quan el maten* es comporten d'una manera totalment diferent. Com *ser bufar i fer ampolles*, són idiomàtiques i estan lèxicament fixades, però el seu comportament morfològic indica que han iniciat un procés de subjectivització semblant al que han experimentat els marcadors discursius com *vull dir*, ja que rarament són compatibles amb enunciats de caràcter més objectiu.

De fet, trobem restriccions semblants en altres tipus d'expressions, com ara els refranys i les salutacions. Vegeu, per exemple, que un refrany com *No diguis blat fins que no sigui al sac i ben lligat*, que habitualment s'utilitza per advertir d'un excés d'optimisme –vg. (12a)–, es fa estrany en un context objectiu, cf. (12b), i que la salutació *bola* es pot utilitzar en relació amb el

moment de parla (13a), però no en relació amb un moment del passat, cf. (13b) (vg. Bladas, 2012).

- (12a) Entrevistador: Aquest any sembla que els boscos no patiran tant a l'estiu
 Bomber: *Mai no es pot dir blat fins que no és al sac i ben lligat*
 (<http://www.mediambient.terrassa.org>)
- (12b) [Notícia en un diari sobre l'extinció d'un foc forestal]
 ?Els bombers eren molt prudents i *no van dir blat fins que no va ser al sac i ben lligat*
- (13a) [Dos amics es troben pel carrer i se saluden]
Hola!
- (13b) [El parlant explica a l'interlocutor que va trobar un amic comú pel carrer]
 *Me'l vaig trobar pel carrer l'altre dia, i *bola*

El fet que enunciats com (12b) i (13b) siguin poc acceptables no es pot explicar simplement perquè les expressions aquí estudiades siguin poc rellevants en els seus contextos corresponents. A (12b), s'explica que els bombers demanaven prudència i, doncs, és del tot rellevant que emprem un refrany contra l'excés d'eufòria. I a (13b) també és rellevant fer servir la salutació *bola* per referir-se a una trobada amb un amic. Per tant, cal tenir en compte altres motius que expliquin per què enunciats com els de més amunt es fan estranys o són poc acceptables des d'un punt de vista pragmàtic. Tenint en compte la teoria de la subjectivització, podem explicar-ho pel fet que aquestes expressions han iniciat un procés de subjectivització pel qual tendeixen a aparèixer en enunciats altament subjectius, centrats en el *jo-ara-aquí* del moment d'enunciació, més que no pas en enunciats més objectius centrats en un *ell/ella-abans-alla* (vg. també Bladas [2012] per descartar possibles raons sintàctiques).

■ 4 Rutines de parla i llengua col·loquial

Ara bé, és ben sabut que expressions altament idiomàtiques com *Ara ve quan el maten* són relativament poc freqüents en llengua col·loquial (vg. Wray, 2002). Cal preguntar-se, doncs, si les expressions que emprem amb més freqüència també han iniciat un procés de subjectivització i si es poden considerar rutines de parla tal com aquí les hem definit. A continua-

ció analitzarem un petit fragment d'una conversa col·loquial i determinarem fins a quin punt algunes de les expressions que hi apareixen es poden considerar rutines de parla o no, i per què.

El fragment següent prové d'una conversa de sobretaula entre dues parelles que estan fent els preparatius per casar-se. En aquest punt concret de la conversa totes dues parelles es queixen que els familiars prenen decisions sobre els seus casaments sense consultar-los abans.

(14)

- 1 FAN: És, és lo que passa allà a casa.
- 2 HIL: Jo no sé a vosatres què us passa, però, a- allà una mi- una mica es va per lliure. Bueno es va per lliure. Vull dir...
- 3 FAN: Allà a casa igual.
- 4 HIL: Es fa i, i no no no es diu re, sí.
- 5 FAN: Diga'm.
- 6 NAA: Nosaltres l'atre dia ens en vem enterar que el despatx li feien, més amunt perquè ens ho va dir el paleta.
- 7 HIL: Però aquí...
- 8 FAN: Sí. Nosaltres ens vem enterar pel paleta.
- 9 HIL: Vull dir, ntx, això tampoc és. A...
- 10 NAA: Què volia dir?
- 11 HIL: Jo em sembla que no ho faria. Jo em sembla que no ho faria. Jo ho consultaria i...
- 12 FAN: No. Jo tampoc.
- 13 NAA: No. perquè les coses ha han... Jo què sé. Em sembla que, el perjudi- Bue- L'afectat, o els afectats, vull dir...
- 14 HIL: Vull dir, encara gràcies, que que t'ajuden a tenir un lloc, tenir un pis o una casa.
- 15 NAA: Sí.
- 16 FAN: Encara gràcies.
- 17 HIL: Encara gràcies. Perfecte.
- 18 NAA: Sí. Això sí. Fins aquí sí.
- 19 HIL: Perfecte. Però no...
- 20 NAA: Però després, que no sigui... Jo el que tampoc no vull que sigui, és com allò de dir, bueno doncs, com que us fem un favor doncs, mira, sou els últims d'opinar. Això no.
- 21 HIL: Sí. Sí.
- 22 HIL: Lo que tingueu, tingueu, i encara gràcies.
- 23 NAA: Sí. No.

- 24 HIL: Això tampoc és. Vaja. Jo no ho faria. Ah que sí? Jo em sembla que no ho faria.

(Adaptat de Payrató i Alturo, 2002: Conversa 02)

D'entrada, el que trobem en aquest fragment de conversa són interjeccions pròpies (*ah que sí?*) i impròpies (*vaja, perfecte*) i marcadors discursius (*bueno, vull dir*). L'abundant bibliografia sobre aquests dos tipus d'expressions ha demostrat que tant les interjeccions com els marcadors discursius estan fixats des d'un punt de vista formal i han experimentat un procés de subjectivització (Brinton, 2007; Cuenca, 2011). Es tracta, per tant, de dos tipus d'expressions molt pròxims a les rutines de parla, sobretot en el cas de les interjeccions, ja que sovint ocorren en situacions comunicatives ben definides (*ah que...?* [l. 24], per exemple, s'utilitza per demanar confirmació). En el cas dels marcadors discursius, la seva funció més discursiva els situa a mig camí entre els connectors més prototípics i les rutines de parla (vg. Cuenca, 2006).

A part de les interjeccions i els marcadors discursius, en el fragment de (14) també trobem la locució verbal *anar per lliure*, que sembla poc idiomàtica en comparació amb locucions verbals com *pesar figures* o *ser bufar i fer ampolles*, i *fer un favor*, que és totalment transparent. La gran variabilitat morfològica d'aquestes dues expressions (cf. *Ell sempre anava per lliure*; *Ell sempre va per lliure*; *Com sempre, ell anirà per lliure*; *Ens van fer un favor*; *Ens fan un favor*; *Ens faran un favor*) indica clarament que es tracta de locucions verbals que no pas de rutines de parla.

I, finalment, a (14) trobem un grup de formes que són típicament col·loquials (*Això tampoc és*, l. 9, 24; *Jo què sé*, l. 13; *(I) encara gràcies (que...)*, l. 14, 16, 17, 22; *Fins aquí sí*, l. 18; *És com allò de dir*, l. 20) però que rarament apareixen en els reculls lexicogràfics. Precisament, aquest tipus d'expressions són les que aquí ens interessa destacar.

D'una banda, són expressions que no estan tan fixades ni són tan idiomàtiques com *Ara ve quan el maten*. Per exemple, *Fins aquí sí* (l. 18) mostra molta variació en l'element modal (cf. *Fins aquí molt bé*; *Fins aquí perfecte*; *Fins aquí cap problema*), cosa que implica que l'expressió no està del tot fixada. A més a més, té un significat locatiu (p. e., *Caminarem fins aquí* [mirant un mapa]) que es pot transferir fàcilment a un ús més discursiu (cf. *Fins aquí* [= fins aquest punt de la conversa] *estiv d'acord*), fet que la converteix en una expressió poc idiomàtica.

D'altra banda, però, algunes d'aquestes expressions semblen haver iniciat, encara que tímidament, un procés de subjectivització. Posem per cas l'expressió *ser (com) allò de dir*, que se sol emprar per introduir discurs directe, sovint referit a situacions hipotètiques, com a (14: 20). Si fem una cerca amb Google en blogs i publicacions *online* en català entre l'1 de novembre del 2009 i l'1 de novembre del 2014, trobarem un total de 17 ocurrences d'aquesta expressió, onze de les quals s'utilitzen en present, vg. (15a), i la resta en altres temps verbals, incloent-hi el passat imperfet de l'indicatiu, vg. (15b).

- (15a) *És allò de dir*: “Aquests macarrons són bons” o “Doncs jo trobo que hi falta tomàquet”, i així anar fent, perquè la cultura del menjar es forma menjant. (<http://www.etselquemenges.cat>)
- (15b) I això, doncs, també és d'agrair, perquè li vam deixar un club que estava molt bé, i per un secretari tècnic rebre aquesta plantilla com a mínim *era allò de dir*: “escolta, els d'abans ho van fer bé”. (<http://www.ara.cat>)

Aquesta variació en els temps verbals demostra que *ser (com) allò de dir* no és una expressió morfològicament fixada i que la podem trobar tant en enunciat subjectius, vg. (15a), com en enunciat més objectius, vg. (15b). Ara bé, la tendència a utilitzar aquesta expressió en present més que no pas en passat –en què hi ha un distanciament respecte al moment d'enunciació– podria indicar que aquesta expressió ha iniciat un procés de subjectivització similar al de les rutines de parla més prototípiques. De fet, tenint en compte que presenta una certa fixació lèxica (cf. *¿és això de dir...? ¿és allò que es diu...*), fins i tot es podria plantejar si *ser (com) allò de dir* ha iniciat un procés de gramaticalització pel qual deixaria de ser, gradualment, una expressió referencial per esdevenir un element més discursiu, especialitzat a introduir discurs directe. Òbviament, caldria un estudi més detallat, i basat en més dades, per confirmar aquesta hipòtesi. Tanmateix, expressions com *és (com) allò de dir* mostren que els efectes de la subjectivització poden ser subtils, difícils de detectar, però que podrien estar més estesos del que en un principi es podria imaginar.

De fet, una altra expressió del fragment de (14) que sembla haver iniciat un procés de subjectivització és *Això tampoc és*, que habitualment s'utilitza per mostrar desacord amb l'interlocutor després de concedir-li parcialment la raó. Per exemple, en el cas de (14) HIL primer agraeix que els familiars els ajudin, a ell i a la seva parella, a tenir un lloc on viure (“Encara gràcies,

que que t'ajuden a tenir un lloc, tenir un pis o una casa", l. 14), però després els critica perquè fan les coses sense consultar-ho abans ("Això tampoc és. Vaja. Jo no ho faria", l. 24). L'ús d'*Això tampoc és* a (14) és clarament subjectiu, ja que el parlant utilitza l'expressió per mostrar la seva opinió sobre el tema que s'està debatent.

Curiosament, no és fàcil trobar la mateixa expressió en contextos objectius com (16), en què el parlant explica què va pensar, en una conversa ja passada, sobre la decisió de no convidar un amic comú a un sopar.

- (16) Sí que és una mica pesat, el Jordi, però dir-li que no vingui al sopar...
Home, vaig pensar que *això tampoc era*...

Des d'un punt de vista estrictament morfològic, no hi ha res que impedeixi emprar aquesta expressió en passat i d'una manera objectiva. A la pràctica, però, rarament trobem *Això tampoc és* en enunciats objectius com (16). Si fem una cerca amb Google en blogs i publicacions *online* en català entre l'1 de novembre del 2009 i l'1 de novembre del 2014, no trobarem cap ocurrència semblant a l'*Això tampoc era* de (16). L'únic que trobarem són ocurrències de la forma *Això tampoc és* + *atribut* –vegeu-ne un exemple a (17)–, que presenta un significat i un ús referencials.

- (17) Al meu institut les dues assignatures no eren possibles, i no pensava canviar d'institut precisament a COU, *això tampoc era negociable* (del blog *Cesc Llaverias*)

Sintàcticament, a més, són dues formes molt diferents, ja que l'expressió de desacord *Això tampoc és* no admet atributs nominals (cf. ^{??}*Això tampoc és el que es fa*, ^{??}*Això tampoc és el que cal fer*), mentre que la forma no rutinitzada sí que n'admet (cf. *Això tampoc és el que busco*, *Això tampoc és el que vull*).

Estem, doncs, davant de dues expressions diferents des d'un punt de vista morfològic i sintàctic. Però això no explica per què no trobem *Això tampoc és* en enunciats objectius com (16). Novament, cal buscar una raó pragmàtica, més que no pas formal. Si tornem a comparar l'exemple de (14) amb (16), veurem que en tots dos casos primer es dóna la raó a l'interlocutor i després es mostra desacord, però hi ha una diferència fonamental: a (14) l'expressió *Això tampoc és* s'utilitza de manera subjectiva, perquè el parlant la fa servir per mostrar desacord sobre el tema que s'està debatent en la conversa; en canvi, a (16) la mateixa expressió s'utilitza de manera objectiva, perquè en aquest cas el parlant simplement descriu el que va

pensar en una conversa ja passada. Tots dos contextos són semblants, però el fet que *Això tampoc és* no aparegui en enunciat objectiu com (16) sembla indicar que ha iniciat un procés de subjectivització semblant al d'*Ara ve quan el maten* i altres rutines de parla.

En definitiva, tot i ser curt, el fragment de (14) posa al descobert tot un seguit d'expressions típicament col·loquials que es comporten de maneres diverses des d'un punt de vista pragmàtic, especialment si tenim en compte el concepte de *subjectivització* esbossat més amunt (vg. 3). D'una banda, trobem locucions verbals que, tot i estar lèxicament fixades i ser més o menys idiomàtiques, no presenten gaires restriccions a l'hora d'aparèixer en enunciat objectiu. D'altra banda, trobem interjeccions i marcadors discursius, que només es poden fer servir d'una manera subjectiva. I, finalment, trobem tot un seguit d'expressions pròpies de la llengua col·loquial, com ara *És allò de dir* i *Això tampoc és*, que no semblen tan fixades ni tan idiomàtiques com algunes locucions verbals (p. e. *pesar figues, ser bufar i fer ampolles*), però que mostren indicis d'haver iniciat un procés de subjectivització. Precisament, aquestes darreres expressions demostren que la subjectivització, com a procés semàntic i pragmàtic, pot tenir efectes més estesos del que, en un principi, es podria preveure i que podria ser un criteri més a tenir en compte a l'hora d'analitzar la fraseologia més típicament col·loquial.

■ 5 Recapitulació

Hem encetat aquest article posant de manifest la dificultat de classificar algunes expressions pròpies de la llengua col·loquial. D'entrada, hem vist que la distinció entre *frase feta*, *locució* i *refranç*, típica de la lexicografia catalana, no sempre és prou clara. *Ara ve quan el maten*, per exemple, és una expressió difícil d'encabir en alguna d'aquestes tres categories. Més endavant, hem vist que les dificultats lexicogràfiques a l'hora de classificar algunes expressions col·loquials són, en realitat, un reflex de les dificultats teòriques que hi ha a l'hora d'analitzar tot un conjunt de formes fraseològiques que, malgrat algunes semblances, poden ser molt diferents entre si.

Potser caldria plantejar-se si realment és possible formular una classificació prou exhaustiva que reculli totes les semblances i diferències que existeixen entre totes i cadascuna de les expressions que trobem en llengua col·loquial. Potser és un objectiu massa ambiciós i, al cap i a la fi, simplement massa teòric. Tanmateix, és evident que existeixen importants diferències entre expressions com *ser bufar i fer ampolles*, d'una banda, i *Ara ve quan el maten*, d'una altra, i que, d'alguna manera, se n'ha de donar compte.

La intuïció ens diu que són dos tipus d'expressions semblants –tots dos tipus de formes estan fixades des d'un punt de vista lèxic, són idiomàtiques i es fan servir en registres típicament col·loquials–, però també que s'utilitzen de maneres completament diferents, i, que per tant, no es poden posar dins la mateixa categoria teòrica.

Els estudis més recents en llenguatge formulari han demostrat que no n'hi ha prou amb criteris clàssics com la idiomàticitat i la fixació lèxica per descriure i distingir els diferents tipus d'expressions que trobem en llengua col·loquial (Wray, 2002). Cal recórrer a un ventall més ampli de criteris per obtenir una descripció més detallada i completa del fenomen. Un d'aquests criteris és com fer servir aquestes expressions en la parla del dia a dia, és a dir, en quins contextos les utilitzem i amb quines funcions pragmàtiques. De fet, ja hem vist que alguns autors consideren que el tret més distintiu d'algunes formes fraseològiques, i concretament de les rutines de parla, és la seva associació a una funció pragmàtica determinada. *Ara ve quan el maten*, posem per cas, es defineix sobretot pel seu ús en una situació comunicativa en què es preveuen dificultats immediates.

Ara bé, el problema de recórrer a l'ús pragmàtic com a criteri per distingir unes formes d'unes altres és que depèn massa de la interpretació de cada analista. Tot investigador és alhora un parlant, amb la seva pròpia experiència de la llengua i amb la seva pròpia intuïció, de manera que un mateix enunciat pot motivar interpretacions molt diferents segons qui, i com, l'analitza. A més a més, ja hem vist més amunt que definir les rutines de parla com a formes lèxicament fixades, més o menys idiomàtiques i associades a una funció pragmàtica comporta explicar què vol dir que una forma “està associada” a una funció pragmàtica o a una situació comunicativa concretes. Si tenim en compte que qualsevol forma lingüística, pel sol fet de ser enunciativa en un moment i en un lloc determinats, ja desenvolupa una funció pragmàtica, cal explicar clarament què s'entén per “associada” a una funció pragmàtica. Com hem vist més amunt, pocs autors s'han plantejat la qüestió.

Aquest article ha volgut aportar una nova perspectiva a l'estudi de la fraseologia col·loquial. Més concretament, ha intentat demostrar que el concepte de *subjectivització*, tal com el defineixen Traugott i Dasher (2002) i Traugott (2010), pot ajudar a definir les rutines de parla i distingir-les d'altres formes fraseològiques típiques de la llengua col·loquial, sobretot les locucions verbals. Bàsicament, s'ha argumentat que les rutines de parla no només estan fixades i són més o menys idiomàtiques –com moltes altres formes fraseològiques–, sinó que, a més, han iniciat un procés de subjecti-

vització que els impedeix ocórrer en enunciats objectius, és a dir, en enunciats que s'allunyen de la realitat més immediata del parlant. Això, precisament, les distingeix de locucions verbals com *pesar figues* i *ser bufar i fer ampolles*, que generalment no presenten cap impediment a l'hora d'aparèixer en contextos més objectius. Des d'aquest punt de vista, doncs, les rutines de parla serien formes fraseològiques que han incorporat al seu significat semàntic la perspectiva, altament subjectiva, del parlant.

No es tracta, però, d'un procés instantani, sinó gradual i molt subtil. Caldrà més recerca per determinar quin és el seu abast i quins efectes pot arribar a tenir entre les expressions més típicament col·loquials. ■

■ Referències bibliogràfiques

- Bladas, Òscar (2012): «Conversational routines, formulaic language and subjectification», *Journal of Pragmatics* 44:8, 929–957.
- Brinton, Laurel J. (2007): «The development of *I mean*: implications for the study of historical pragmatics», dins: Fitzmaurice, Susan / Taavitsainen, Irma (eds.): *Methods in Historical Pragmatics*, Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 37–79.
- Corpas, Gloria (1996): *Manual de fraseología española*, Madrid: Gredos.
- Coulmas, Florian (ed.) (1981): *Conversational Routines. Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*, Den Haag: Mouton.
- Cuenca, Maria Josep (2006): *La connexió i els connectors: perspectiva oracional i textual*, Vic: Eumo.
- (2011): «Catalan interjections», dins: Lluís Payrató / Cots, Josep M. (eds.): *The Pragmatics of Catalan*, Berlin / Boston: Walter de Gruyter, 173–212.
- GDLC = *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Kecskés, István (2002): *Situation-Bound Utterances in L1 and L2*, Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- (2010): «Situation-bound utterances as pragmatic acts», *Journal of Pragmatics* 42:11, 2889–2897.
- Payrató, Lluís (1996 [1988]): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*, València: Universitat de València.

- / Alturo, Núria (eds.) (2002): *Corpus de conversa col·loquial. Materials de treball*, Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Ruiz Gurillo, Leonor (1998): *La fraseología del español coloquial*, Barcelona: Ariel.
- Traugott, Elizabeth Closs (2010): «(Inter)subjectivity and (inter)subjectification: a reassessment», dins: Davidse, Kristin / Vandelanotte, Lieven / Cuyckens, Hubert (eds.): *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*, Berlin / New York: Walter de Gruyter, 29–71.
- / Dasher, Richard B. (2002): *Regularity in Semantic Change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- van Lancker, Diana (1987): «Non-propositional speech: Neurolinguistic studies», dins: Ellis, Andrew W. (ed.): *Progress in the psychology of language*, III, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 49–118.
- (2009): «Formulaic and novel language in a dual process model of language competence», dins: Corrigan, Roberta / Moravcsik, Edith A. / Ouali, Hamid (eds.): *Formulaic Language, Volume 2: Acquisition, Loss, Psychological Reality, and Functional Explanations*, Amsterdam: John Benjamins, 445–470.
- Wray, Alison (2002): *Formulaic Language and the Lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press.
- (2013): «Formulaic language», *Language Teaching* 46:3, 316–334.
- Zuluaga, Alberto (1980): *Introducción al estudio de las expresiones fijas*, Frankfurt am Main: Peter Lang.

■ Òscar Bladas, Queen's University Belfast, School of Education, 20 College Green, GB-Belfast BT7 1NN, <O.BladasMartí@qub.ac.uk>.

Zusammenfassung: Trotz der Aufmerksamkeit, die die katalanische Lexikographie der Phraseologie gewidmet hat, ist die Klassifizierung von umgangssprachlichen Redewendungen bisher unklar. Ein Beispiel dafür ist *Ara ve quan el maten* (wörtlich, 'jetzt ist es soweit, dass sie ihn töten', etwa 'Jetzt kommen wir in die Bredouille'). Keine der drei folgenden Kategorien scheint diesen Typ von formelhaften Wendungen angemessen zu beschreiben: *refranys* (Sprichwörter), *locucions* (Redewendungen) und *frases fetes* (feste Wendungen, Idiome), was auch aus theoretischer Sicht eine Herausforderung ist. Wir behandeln die genannten Formeln als Gesprächsroutinen, die einen Prozess der Subjektivierung durchlaufen. ■

Summary: Although Catalan lexicography has always paid a great deal of attention to phraseology, it remains unclear how to classify colloquial, idiomatic expressions such as *Ara ve quan el maten* (literally, 'now it is when he is going to be killed', approximately 'We

are in trouble'). None of the three main categories found in Catalan dictionaries, namely, *refranys* (proverbs), *locucions* (phrases) and *frases fetes* (idioms), seems to be appropriate enough to describe this type of formulaic expressions, which are also challenging from a theoretical perspective. The present article argues that expressions like *Ara ve quan el maten* should be regarded as conversational routines which have typically undergone a subjectification process. [Keywords: phraseology, spoken language, formulaic language, conversational routines, subjectification] ■